

"первинними кольорами" (червоний, жовтий, синій, зелений), в результаті подальшого розвитку абстрагуючої властивості людського мислення.

Збагачення словника кольорів підпорядковується певним законам, воно йде в основному у напрямку розширення назв відтінків основних кольорів спектру. Це прикметники вивідні від назв металів, плодів, рослин, тварин, мінералів, продуктів харчування, явищ природи, назв тканин, назв технічних витворів з яскраво вираженим забарвленням.

Через наявність внутрішньої форми ознака, виражена похідними назвами кольорів, не сприймається як абсолютна, безвідносна.

Прагнення людської свідомості до нових засобів вираження якісних градацій кольору сприяє утворенню в мові складних назв кольорів, що передають їх різні відтінки, дають їх психологічну характеристику (темно-жовтий, світло-червоний, ніжно-голубий, разючо-білий і под.), а також позначають змішані кольори та їх відтінки (зеленувато-жовтий, молочно-білуватий, попелясто-жовтий і под.).

На сучасному етапі розвитку мови колірна лексика в основному поповнюється саме за рахунок складних назв, які використовуються в художній літературі для портретної характеристики дійових осіб, змалювання пейзажів. Широко вживаються кольороназви (складні) в різних галузях науки та образотворчого мистецтва.

Зеновія Будій

Тернопільський технічний університет

ЛЕКСИКА ПОЛЮВАННЯ У РОМАНІ Г.МЕЛВІЛЛА "МОБІ ДІК"

Лексико-семантична система художнього твору є складне ціле, системний аналіз якого дає можливість розкрити внутрішні зв'язки функціонування лексичних одиниць. Найбільш доцільним та результативним вважається вивчення особливостей словникового складу твору з точки зору семантичних полів та лексико-семантичних груп, так як це допомагає визначити тематичне скерування твору, особливості зображуваного матеріалу, естетичний світогляд автора. Адже, як вважають Дятчук В.В. та Пустовіт Л.О., "світ зображуваних письменником реалій віддзеркалюється в його словнику, у виборі тих понять — прямих і переносних, однозначних і багатозначних назв, які покликані відтворити навколишню природу і передати емоційно-опічне ставлення письменника до зображуваного" [3,5].

Мета даної статті — дослідити функціонування елементів лексико-семантичних груп (ЛСГ), які утворюють структуру та склад семантичного поля полювання у романі Г.Мелвілла "Мобі Дік" (1851).

Темі полювання на китів підпорядковано всю словесно-художню систему роману. На час написання роману Америка була однією з найбільших морських держав світу з високо розвинутим торговельним, китобійним та військовим флотом. Китобійний промисел став невід'ємною частиною життя американців.

У романі детально описується робота, трудові будні, звичайне життя на борту китобійного судна "Пекод". Одночасно з розвитком сюжету автор вирішує проблему філософського змісту: проблему добра та зла, взаємозв'язку та взаємозалежності у Природі та Всесвіті, тому цілі розділи роману "переростають у довершену алегорію життя" [9, 140].

Слова, словосполучення, фразеологізми, значення яких співвідносяться з темою полювання, встановлюють семантичні зв'язки та беруть участь у відтворенні картин полювання на китів.

За своїми семантичними характеристиками семантичне поле полювання можна поділити на такі розряди:

- 1) лексико-асоціативний цикл "полювання";
- 2) військова лексика.

Оскільки ці розряди виділялися за їхніми функціонально-стилістичними належностями, основна увага приділялася стилістичному значенню досліджуваних одиниць, які утворюють у романі семантико-стилістичне поле. Згідно з твердженням Азнаурової З.С. під семантико-стилістичним полем ми розуміємо сукупність стилістичних значень, представлених у вигляді "сітки" або системи з особливостями їх взаємодії [1,17].

Лексичний асоціативний цикл "полювання" представлений у романі наступними лексико-семантичними групами (ЛСГ):

- 1) ЛСГ слів, об'єднаних загальним значенням "hunt";

2) ЛСГ із загальним значенням "hunter";

3) ЛСГ із значенням "prey".

Лексеми *chase*, *pursuit* та *hunt* мають найвищу частотність вживання серед елементів своєї групи (27, 9 та 8 слововживань) та чітко виділяються в тексті роману завдяки високій частотності вживання і важливій естетичній функції. Елементи цієї ЛСГ передають поняття самої суті китобійного промислу. Функціонуючи, як правило, із спеціальною лексикою китобійного промислу, такі слова набувають характеру лексичних одиниць, які означають специфічне поняття у сфері китобійного промислу, наприклад: "... in the early times of the whale fishery, ere ships were regularly launched in **pursuit** of the game, the people of that island erected lofty spars along the sea-coast..." [8, 173]; "... considering that the **pursuit** of whales is always under great and extraordinary difficulties; that every individual moment, indeed, then comprises a peril; under these circumstances is it wise for any maimed man to enter a whaleboat in the **hunt**?" [8, 244]; "How obvious is it, too, that this necessity for the whale's rising exposes him to all the fatal hazards of the chase" [8,382].

Лексичні одиниці ЛСП слів із загальним значенням "hunt", будучи вжитими у своєму прямому номінативному значенні, передають напруженість переслідування та полювання на кита.

В цьому ж плані велике стилістичне навантаження несуть лексеми, з якими вживаються слова *chase*, *hunt*, *pursuit*, акцентуючи небезпеку китобійного промислу, наприклад:

tormented, weary and perilous, hard, hot, valiant chase;

continuous, intense, keen pursuit;

bloody hunt.

Слова, об'єднані загальним значенням "hunter", не відзначаються високою частотністю вживання, проте їх використання автором є важливим при висвітленні теми полювання, оскільки вони сприяють розкриттю загарбницького характеру діяльності людини. За допомогою порівнянь, які базуються на лексичних елементах даної ЛСГ, Мелвілл передає думку про те, що людині притаманний ненаситний дух мисливця: "In this business he proceeds very heedfally, like a **treasure-hunter** in some old house, sounding the walls to find where the gold is masoned in" [8, 354]; "His boat's crew were all in high excitement, eagerly helping their chief, and looking as anxious as **gold-hunters**" [8, 417].

До одиниць ЛСГ, об'єднаних значенням "prey", що функціонують у романі, належать слова *foe*, *prey*, *епету*, які вживаються у прямому значенні, коли автором подаються описи процесу полювання на китів: "The four boats were soon on the water; Ahab's in advance, and all swiftly pulling towards their **prey**" [8, 290]; "At length the breathless hunter came so nigh his seemingly unsuspecting **prey**, that his entire dazzling hump was distinctly visible..." [8, 550].

На рівні лексики взаємовідносини між людьми та китами, яких люди вбивають, передаються вживанням слова *foe* у номінативному значенні: "... that tiller was in one mass, curiously carved from the long narrow lower jaw of hereditary **foe** " [8, 94], "... in life the great whale's body may have been a real terror to his foes, .."[8,323].

У романі Мелвілл гостро і глибоко ставить проблему боротьби добра і зла. Символом зла в очах Ахава є Білий Кит, до якого капітан відчуває лише ненависть і жадобу знищити його: "...one captain, seizing the line-knife from his broken prow, had dashed at the whale, as an Arkansas duellist at his **foe**,... That captain was Ahab"-[10,201].

Капітан Ахав, керуючись сліпою ненавистю до кита, прагне неодмінно вполювати його, чого б це йому не коштувало. Він свідомий того, що це може занапастити всю команду корабля. У прямій мові Старбака у синтагматичному зв'язку функціонують елементи лексики полювання та лексеми *wilful*, *deadly*, *harm*, які допомагають імпліцитно передати сум'яття, напруження, що наростає у розвитку подій роману : "Aye and he would fain kill all his crew.... Yes, it would make him the wilful **murderer** of thirty men and more, if this ship come to any deadly harm ..." [8, 19], Мелвілл показує, як Ахав сам стає загрозою для оточуючих, тому що "людина, яка ненавидить надто сильно, стає тим, що вона ненавидить" [6, 98].

У романі простежується тема ворожості не тільки у відносинах між людьми та китами, де лексеми ЛСГ слів, об'єднаних значенням "prey", вживаються у номінативному значенні, але і у випадках, коли вони вживаються метафорично, передаючи сприйняття морем присутності живих істор:" But not only is the sea such a **foe** to man who is an alien to it, but it is also a fiend to its own offspring; ... so the sea

dashes even the mightiest whales against the rocks, and leaves them there side by side with the split wrecks of ships" [8, 287].

У розділі 23 "The Lee Shore" говориться про те, що земля є небезпечною для корабля під час шторму на морі. Поєднання лексеми *foe* з елементами морської лексики допомагає з особливою експресією передати напруженість становища: "But in that gale, the port, the land, is that ship's direst jeopardy... With all her might she crowds all sail off shore; in so doing, fights 'gainst the very winds that fain would blow her homeward; seeks all the lashed sea's landlessness again, for refuge's sake forlornly rushing into peril; her only friend her bitterest foe!" [8, 129]. Емотивного забарвлення лексеми *foe* надає емоційно-експресивний прикметник *bitterest*, вжитий у одному контексті з нею.

Однією з особливостей мови роману Г.Мелвілла є помітна концентрація в його лексичному складі елементів військової лексики, які тісно взаємодіють з елементами асоціативного циклу "полювання" та лексикою китобійного промислу. Лексичні одиниці військової лексики допомагають відтворити атмосферу китобійного промислу, який зображений автором як справжня війна людини з Природою, коли людина ставить собі за мету підкорити Природу. У романі прослідковується поступова еволюція загарбницької поведінки нентакітців, які, як тільки відчули себе впевнено на морі, оголосили війну найбільшим живим істотам акваторії: "...these Nantucketers, born on a beach, should take to the sea for a livelihood!... and in all seasons and all oceans **declared** everlasting war with the mightiest animated mass that has survived the flood..." [8, 88-89].

Військову лексику роману можна поділити на наступні ЛСГ:

- 1) ЛСГ слів, об'єднаних загальним значенням "warfare";
- 2) ЛСГ слів, що називають військові дії;
- 3) ЛСГ слів, що називають військовослужбовців;
- 4) ЛСГ слів, об'єднаних загальним значенням "weapon".

Найвища частотність вживання серед слів, об'єднаних загальним значенням "warfare", - у слова *battle*. Найчастіше воно вживається у номінативному значенні; в окремих випадках прикметники, вжиті у синтагматичному зв'язку з іменником *battle* (*great battle*, *deadly battle*), надають йому особливої експресивності.

У деяких випадках слово *battle* набуває термінологічного характеру, що підсилюється вживанням у цьому ж контексті інших лексем військової лексики: "In that grand order of battle in which Captain Ahab would probably **marshal** his forces to descend on the whales, these three headsmen were as **captains of companies**" [8, 139].

Всі лексеми військової лексики, які функціонують у даному реченні, вжиті на метафоричному рівні. Таке використання лексем підкреслює думку автора про те, що полювання носить характер запеклого бою.

Лексема *war* вживається у словосполученнях моделі V +(Prep.)+ WAR, де вона набуває спеціального значення, наприклад: *to carry on war*, *to make war*, *to declare war*.

В епізоді роману, де зображено бій команди "Пекода" з Білим Китом, функціонує елемент військової лексики — *assault*, який вживається поряд з емоційно зарядженим прикметником *more deadly* у порівнянні, що передає жорстокість зіткнення, коли бій іде не на життя, а на смерть: "But soon resuming his horizontal attitude, Moby Dick swam swiftly round and round the wrecked crew; sideways churning the water in his vengeful wake, as if lashing himself up to still another and more deadly **assault**" [8, 553].

На метафоричному рівні неодноразово прослідковується паралель між поняттями ведення війни та полювання на китів: "Nor when expandingly lifted by your subject, can you fail to trace out great whales in the starry heavens, and boats in **pursuit** of them; as when long filled with thoughts of **war** the Eastern nations saw **armies** locked in **battle** among the clouds" [8, 285].

У деяких випадках елементи ЛСГ слів, об'єднаних загальним значенням "warfare", зазнають різного роду семантичних перетворень і виступають в ролі художньо-образних засобів. Особливістю їхнього вживання є те, що вони, як правило, використовуються у контексті з власними назвами історичних битв. Переважно це відбувається у випадках алюзій та порівнянь. Подаючи опис зовнішності Квікега, Ізмаїл говорить: "As I live, these covered parts of him were checkered with the same squares as his face;... he seemed to have been in a **Thirty Year's War**..." [8, 50]. Поведінка пораненого кита нагадує відчайдушного Арнольда у битві під Саратогою: "A whale wounded in this parts,...., was now dashing

among the revolving circles like the lone mounted desperado Arnold, at the **battle of** Saratoga, carrying dismay wherever he went" [8, 400].

Група слів, що називають військові до, та лексеми ЛСГ слів, які передають назви військовослужбовців, будучи вжитими у порівняннях або метафорах, набувають художнього змісту та розкривають складність полювання на китів, підкреслюють небезпеку китобійного промислу, під час якого знесилюються не лише люди, а й зношується обладнання та сам корабель. Наприклад: "Long seasoned and weather-stained in the typhoons and calms of all four oceans, her old hull's complexion was darkened like a French **grenadier's**, who has alike **fought** in Egypt and Siberia" [8, 94], "Not the raw **recruit, marching** ...into the fever heat of his first **battle**;... can feel stranger and stronger emotions than that man does, who for the first time finds himself pulling into the charmed; churned circle of the hunted Sperm Whale" [8, 239], "Look at the sailor, called the mincer, who .. heavily backs the grandissimus, as the mariners call it, and with bowed shoulders, staggers off with it as if he were a **grenadier** carrying a dead comrade from the field" [8,428].

Узагальнюючим образом полювання на китів як кривавої війни є порівняння табуна китів з армією, флотом. Семантика слова *agony* підсилюється словом *host*, яке у словосполученні "host of vapory spouts" вживається у номінативному значенні архаїзму *host*. Кити, які прагнуть уникнути небезпеки, порівнюються з військом, що не хоче потрапити у засідку: "Seen from the Pequod's deck, this **host** of vapory spouts, showed like the thousand cheerful chimneys of some dense metropolis... As marching **armies** approaching an unfriendly defile in the mountains, accelerate their **march**, all eagerness to place that perilous passage in their rear,... even so did this vast **fleet** of whales now seem hurrying forward through the straits..." [8, 393].

За допомогою порівнянь, які базуються на лексичних одиницях ЛСГ слів, об'єднаних загальним значенням *weapon*, автор передає думку про те, що все знаряддя, яке використовується у китобійному промислі, є нічим іншим, як холодною, нищівною зброєю, а саме полювання нагадує справжню війну: "Thereby the **weapon** is instantly at hand to its hurier, who snatches it up as readily from its rest as a black woodsman swings his **rifle** from the wall" [8, 303].

Навіть погляди китобійників стають убивчими, коли йде мова про пошуки китів: "But though the ship so swiftly sped, and though from every eye, like **arrow**, the eager glances **shot**, yet the silvery jet was no more seen that night" [8, 248].

У описі могутності кита, який міститься в уривку з Біблійної Книги Йоза, зустрічаються елементи військової лексики, які відтворюють поняття цілого арсеналу зброї, що може використовуватися у китобійному промислі: "Canst thou fill his skin with barbed irons? or his head with fish-spears? The **sword** of him that layeth at him cannot hold, the **spear**, the **dart**, nor the **habergeon**: he esteemeth iron as straw; the arrow cannot make him flee; **darts** are counted as stubble; he laugheth at the shaking of a spear!" [8,369].

Мелвілл підкреслює той факт, що на морських просторах ведеться війна людини та природи. У розділі 86 "The Tail", де говориться про безпечну гру кита в океані, удар хвоста по воді нагадує постріл з гармати: "You would almost think a great **gun** had been **discharged**; and if you noticed the light wreath of vapor from the spiracle at his other extremity, you would think that that was the smoke from the **touch-hole**" [8, 388]. При описі тайфуна у Японському морі автор вдається до лексичних засобів, що передають вибухи бомб: "It will sometimes burst from out that cloudless sky, like an exploding **bomb** upon a dazed and sleepy town" [8, 508].

Нами помічено випадки вживання елементів семантичного поля полювання у метафорах та алюзіях, де вони переходять у поле філософської лексики, будучи вжитими у одному контексті. Наприклад, слова, об'єднані загальним значенням *weapon*, передають думки про вартості та мету життя, які сповнюють кожну людину у вирішальні моменти її буття: "This is my substitute for pistol and ball. With a philosophical flourish Cato throws himself upon his sword; I quietly take to the ship" [8, 31]. Підтекстова інформація, створена на основі протиставлення способів виходу із складних життєвих ситуацій (*throws: quietly take to*), допомагає читачеві зрозуміти сприйняття автором навколишнього світу, його любов до усього живого на Землі та філософський підхід до ставлення людей одне до одного та до Всесвіту.

Слова, об'єднані загальним значенням "hunt", передають невтомне, проте марне переслідування думкою химерних, вигаданих мрій: "But in **pursuit** of those far mysteries we dream off, or intormented

chase of that demon phantom that, some time or other, swims before all human hearts; while chasing such over this round globe, they either lead us on in barren mazes or midway leave uswhelmed" [8, 252].

Використовуючи лексику полювання для філософських узагальнень, автор підсумовує свої спостереження за людьми та природою — рослинним, тваринним світом, внутрішньою суттю життєвих явищ і робить досить песимістичний висновок: "For we are all killers, on land and on sea; Bonapartes and Sharks included" [8, 161].

Вживання лексем killers, Bonapartes та Sharks у одному лінійному зв'язку створює ігдітекстову інформацію, яка проспективно готує читача до майбутніх трагічних подій у романі, підкреслює загальну спрямованість концепції роману.

Фінальний епізод полювання зображено письменником через сприйняття подій персонажем Ізмаїлом. Яскраво негативне ставлення героя до такого полювання передається за допомогою лексичних одиниць семантичного поля лексики полювання та військової лексики, які вжито метафорично або у порівнянні: "...the line... — ran foul. Ahab stooped to clear it; he did clear it; but the flying turn caught him round the neck, and voicelessly as Turkish mutes bowstring their victim, he has shot out of the boat, sre the crew knew he was gone" [8, 574].

Таким чином, функціонування лексики полювання та військової лексики у романі "Мобі Дік" має важливе стилістичне значення для відтворення реальної картини світу китобійного промислу, передачі внутрішнього психологічного стану персонажів та створення підтекстової інформації філософського плану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнаурова З.С. Слово как объект лингвистической стилистики: Автореф. дис....-д-ра филол.наук. — М., 1974.
2. Вердиева З.Н. Семангические поля в современном английском языке. — М., 1986.
3. Дятчук В.В., Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. —К.,1983.
4. Кочерган М.П. Слово і контекст. — Львів, 1980.
5. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. — Л., 1978.
6. Doren Carl van. The American Novel. 1789-1939. N.Y., 1940.
7. Lyons J. Semantics, w. 1-2. Cambridge University Press, 1978.
8. Melville H. Moby-Dick. N.Y., L., 1966.
9. Richard H. Brodhead. Hawthorne, Melville and the Novel. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1977.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English/ A.S. Homby. Oxford University Press, 1974.

Тетяна Олійник

КУЛЬТУРНО-АСОЦІАТИВНИЙ (СИМВОЛІЧНИЙ) КОМПОНЕНТ ЗНАЧЕННЯ ВЛАСНИХ ІМЕН

Останнім часом все більшої актуальності в лінгводидактиці набуває вивчення мови в тісному зв'язку з культурно-історичною традицією народу носія. Саме цей напрямок і був названий Є.М.Верещагініним та В.Г.Костомаровим "лінгвокраїнознавством" та виділявся ними як "аспект методики викладання іноземних мов, в якому досліджуються прийоми ознайомлення тих, хто вивчає мову, з новою для них культурою" [1, 3]. З точки зору методики викладання іноземних мов під лінгвокраїнознавством розуміють сукупність способів ознайомлення школярів, студентів, стажерів із сучасною дійсністю народу через його мову і в процесі її вивчення.

Лінгвокраїнознавство, що сформувалося в практиці викладання іноземних мов в кінці 60-х на початку 70-х рр., пройшло шлях від загального країнознавства до власне лінгвістичного країнознавства.

Подальший розвиток призвів до переходу від нейтрального лінгвокраїнознавства (без вказівки конкретного адресата, для іноземців взагалі) до порівняльного лінгвокраїнознавства (вивчення явищ мови і культури в порівнянні з аналогічними явищами в рідній мові і культурі тих, хто вивчає іноземну мову).